

БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

LUDMILA GUSAK , SVITLANA GEDZ

Волинський національний університет імені Л. Українки, Луцьк

АНОТАЦІЯ: Стаття присвячена важливості безперервного навчання у розвитку українського суспільства, що спряє задоволенню індивідуальних потреб людей щодо формування їх професійних навичок.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: безперервна освіта, і шкільна освіта, школа, дорослі самоосвіти

Сучасний період розвитку суспільства зумовлює зміну статусу освіти, як однієї з найважливіших областей людської діяльності, яка нерозривно пов'язана з іншими галузями суспільного життя. У зв'язку з необхідністю переходу України на шлях інноваційного розвитку та широким використанням досягнень науки в реальних секторах економіки особливого значення набуває підготовка висококваліфікованих, конкурентноспроможних фахівців, які не лише мають добрі знання зі своєї професії, але й добре обізнані із суміжними галузями знань, можуть ефективно працювати згідно світових вимог і готові до постійного професійного росту.

Освіта в Україні орієнтується на такі світові тенденції, як: 1) всебічне оновлення суспільства в швидко змінюваних соціокультурних умовах, потребу в підготовці особистості до нової якості життя, що спричинена особливостями постіндустріального розвитку суспільства; 2) поява проблем глобального масштабу, які можливо вирішити лише шляхом взаємодії і діалогу культур, що стане можливим лише у результаті формування планетарного стилю мислення людини; 3) зростання значення людського капіталу; 4) демографічне старіння суспільства, зростання числа людей похилого віку, які й після виходу на пенсію прагнуть до самовдосконалення, займаючись навчальною,

професійною і громадською діяльністю¹. Загальноосвітні тенденції, які сприяють розвиткові поглядів на освіту і навчання, як на процес, що триває протягом усього людського життя мають вплив на процеси реформування національної системи освіти в Україні, що проявляється у певних позитивних змінах у цій сфері, що свідчить про успішне подолання застійних явищ в освітній галузі. Зокрема, спостерігається тенденція на вдосконалення масової освіти. Разом із розвитком елітарної освіти покращується якість надання освітніх послуг в навчальних закладах традиційного типу. Акцентується увага на гуманітарній складовій освіти, в якій гуманізація освіти стає стратегічним напрямом. Поряд із процесом гуманізації освіти в Україні відбувається процес її демократизації, що знаходить своє відображення у створенні рівних можливостей у здобутті якісної освіти для всіх громадян, в підвищенні індивідуалізації, як одного із засобів задоволення різноманітних потреб. Згадані вище тенденції зумовлюють необхідність формування дієвої системи безперервної освіти людини протягом усього життя².

У документі Європейської Комісії „Перетворимо Європейський простір навчання впродовж життя реальністю” (2001 р.) дане таке визначення терміну „навчання впродовж життя” – це вся діяльність з навчання, здійснювана протягом життя, з метою вдосконалення знань, умінь і компетенцій як в інтересах особистісного, громадянського і соціального розвитку, а також / або для отримання роботи.

Безперервність освіти розглядається як основний і провідний принцип розвитку особистості і має на меті виховання людини нового типу, яка здатна до активної роботи і життя в суспільно-економічних умовах, які безперервно змінюються. Самоосвіта дорослого населення є найважливішим елементом безперервної освіти і розглядається як процес самостійного засвоєння знань і формування навичок, необхідних для професійної і суспільної діяльності.

Сучасна система освіти в Україні повинна бути зорієнтована на формування навичок і розробку новітніх методик, які б допомагали навчитись здобувати знання самостійно, намагаючись відійти від минулого досвіду, коли навчальні заклади бачили своє призначення лише у наданні певного обсягу знань і їх контролю. У зв'язку з новими соціально-економічними реаліями навчальні установи повинні дати не тільки

¹Рог. Н. Дем'яненко, *Освіта дорослих: світові тенденції другої половини XX – початку XXI ст.*, Полтава 2011, s. 39-44; tenže, *Ідея освіти впродовж життя у світовому освітньому просторі (1949–2010 роки)*, „Рідна школа” 2011 nr 1-2, s. 49-53.

²Рог. В. Астахова, *Експеримент із запровадження безперервної освіти*, „Вища школа” 2010 nr 2, s. 5-13.

відповідні знання, але й сформувати навички ефективного здобуття знань самостійно, сприяти усвідомленню потреби в самоосвіті, в необхідності особистого та професійного розвитку.

Учені описують такі основні мотиви безперервного навчання дорослих людей:

- 1) мотиви інтелектуального походження (усвідомлене бажання людини до набуття знань з пізнавальною метою ради самовдосконалення);
- 2) мотиви, зумовлені професійною діяльністю (підвищення кваліфікації з метою покращення матеріального становища);
- 3) соціально обумовлені мотиви, спричинені потребою у визнанні серед оточуючих, бажанням отримати новий статус у суспільстві.

О. М. Кашуба характеризує наступні базові функції безперервної освіти дорослих:

- 1) просвітницьку, яка полягає в поясненні змін і процесів, характерних для усіх сфер суспільного життя;
- 2) превентивну антикризову, що реалізується через ефективну взаємодію ринку освітніх послуг із ринком праці та шляхом підготовки за спеціальностями, що користуються попитом, завдяки чому можна запобігти негативним соціально-економічним наслідкам господарського життя;
- 3) прикладну, яка полягає у тому, що завдяки неперервному навчанню з метою підвищення кваліфікації та оволодінню новою інформацією виникає можливість використання здобутих знань і сформованих умінь у практичній професійній діяльності;
- 4) культуротворчу, що передбачає розвиток особистості, задоволення її культурних та інтелектуальних потреб;
- 5) соціальну, яка не тільки дає можливість здобуття середньої і вищої освіти для всіх бажаючих, а також забезпечує доступ до нових знань людей різного суспільного статусу, будь-якого віку і статі, що гарантує рівноправність доступу до навчання усіх бажаючих;
- 6) економічну завдяки підвищенню якості людського капіталу, який є головним ресурсом країни, засобом її економічного розвитку³.

Однією з основних цілей безперервної освіти є урізноманітнення і розширення мережі освітніх послуг, які доповнюють базову шкільну та вузівську освіту, яка не в змозі навчити людину всьому, що їй прийдеться виконувати впродовж усього трудового життя. Часто безперервна освіта ототожнюється з освітою для дорослих, адже йдеться про різні форми перепідготовки, підвищення фахового і культурного рівня людей, старших за тих, які проходять базове навчання.

³ Рог. О. Кашуба, *Інформаційне забезпечення безперервної освіти як складової ринку освітніх послуг: Держава та регіони*, "Економіка та підприємництво" 2011 nr 1, s. 192-197.

Інформаційне забезпечення неперервної освіти виконує провідну роль у цьому процесі і включає різні види базової і новітньої інформації, що допомагає навчальним закладам постійно надавати освітні послуги, а тим, хто навчається їх отримувати. Навчальні установи повинні регулярно проводити відповідну роботу задля оновлення своєї навчально-методичної бази, а саме, укладати нові підручники, посібники, навчально-методичні розробки, перевидавати старі з урахуванням новітніх досягнень науково-технічного прогресу у відповідних галузях, постійно працювати над оновленням робочих навчальних програм.

На наш погляд, надзвичайно цікавою є ідея формування „віртуального університету”, що полягає у створенні єдиної загальнодержавної електронної бази даних. Основною функцією такого університету повинно стати надання найсучаснішої інформації для бажаючих здобувати знання самостійно. „Віртуальний університет” може бути ефективним завдяки впровадженню технологій дистанційного навчання у процес навчання, забезпеченню різних категорій людей, які навчаються самостійно, новою і високопрофесійною інформацією у будь-який час, безкоштовно. „Віртуальний університет” може втілити в життя принципи індивідуалізації навчання .

Безперервна освіта передбачає різноманітність і гнучкість форм навчання, його демократизацію, індивідуалізацію та гуманізацію. Вона базується на сукупності принципів, реалізація яких сприяє досягненню основної мети безперервної освіти – формування освітніх потреб упродовж життя людини і забезпечення умов для їх реалізації. У науковій літературі немає єдності щодо визначення принципів функціонування безперервної освіти. Так, наприклад, О. Г. Михайлева виділяє такі принципи: 1) принцип цілісності; 2) принцип наступності; 3) принцип інтеграції; 4) принцип гнучкості і маневреності; 5) принцип неперервності, безкінечності; 6) принцип багаторівневості; 7) принцип індивідуалізації; 8) принцип циклічності; 9) принцип варіативності форм і методів навчання; 10) принцип відповідності освітньої підготовки реальним особистісним і суспільним потребам; 11) принципи всезагальності і доповнюваності; 12) принципи відкритості і практичної спрямованості; 13) принцип інноваційності ⁴.

Разом з тим, у меморандумі Європейської Комісії 2000 року до ключових принципів безперервної освіти було віднесено такі: принцип 1: Нові базові знання і навички для всіх. Мета – гарантувати загальний безперервний доступ до освіти

⁴ Рог. Е. Михайлева, *Непрерывное образование как фактор развития интеллектуального потенциала украинского общества*, Київ 2005, s. 34-38.

з метою отримання і оновлення навичок, необхідних для входження в інформаційне суспільство. Соціально-економічні зміни вимагають нового набору необхідних базових знань, умінь і навичок. До таких навичок відносять комп'ютерну грамотність, іноземні мови, технологічну культуру, підприємництво і соціальні навички. Принцип 2: Збільшення інвестицій в людські ресурси. Мета – значно збільшити інвестиції в людські ресурси, щоб підвищити пріоритет найважливішого надбання Європи – її людей. Принцип 3: Інноваційні методики викладання та навчання. Мета – розробити нові методології навчання для системи безперервного навчання. Принцип 4: Нова система оцінювання здобутої освіти. Мета – змінити підходи до розуміння навчальної діяльності та її результатів. Принцип 5: Розвиток наставництва й консультування. Принцип 6: Наближення освіти до дому. Мета – наблизити освітні можливості до дому за допомогою мережі навчальних і консультаційних пунктів, а також використовуючи інформаційні технології⁵.

Не можна не погодитись із тими дослідниками, які вважають систему, що має на меті лише формування професійних якостей, такою, що не може задовольнити вимоги сучасного суспільства. Адже в сьогоденні умовах важливе не лише добре оволодіння професією, але й досягнення відповідного освітнього й культурного рівня, набуття фахових компетенцій задля підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Згідно даних останніх досліджень, фінансовий успіх лише на 15 % зумовлений знаннями своєї професії, а на 85 % – особистими якостями, а саме, умінням спілкуватися з колегами, переконати у правильності своєї точки зору, бути промоутером себе і своїх ідей⁶.

Сучасні дослідження в галузі неперервної освіти фокусують увагу не лише на необхідності безперервного навчання, але й на необхідності урізноманітнення його форм. Протягом тривалого періоду у країнах Європи і в Україні загальноприйнятою вважали формальну освіту, яка є обов'язковою, чітко структурованою, представленою різнорівневими освітніми закладами, де кожен наступний рівень орієнтується на попередній і закінчується одержанням офіційного документа. Як показує світовий досвід, формальна освіта неспроможна задовольнити пізнавальні потреби громадян, що обумовлені соціальними, економічними, технічними змінами в суспільстві, які з часом набувають більш динамічного характеру. Саме цим пояснюється необхідність розвитку

⁵ Por. *A Memorandum on Lifelong Learning*, www.education.gov.mt/edu/edu_division/life_long_learning.htm. [dostęp: 3.03.2012].

⁶ Zob. О. Гулай, *Неперервна освіта – умова формування висококваліфікованого фахівця*, Lviv 2010, s. 3-10; Е. Михайлева, *Непрерывное образование...*, dz. cyt., s. 142.

і підтримки неформальної освіти. У 2000 році Асамблея Ради Європи розробила рекомендації „Про неформальну освіту” і підтвердила статус неформальної освіти як важливої частини неперервного навчання для адаптації у постійно змінюваному середовищі⁷.

Неформальна освіта має формуватись навколо традиційної, формальної. Обом формам освітньої підготовки слід стати рівноцінними елементами цілісної освітньої системи, які повинні відчувати підтримку як з боку держави, так і зі сторони приватних структур. Як відомо, неформальна освіта охоплює представників різних вікових груп: вихованців дошкільних закладів, загальноосвітніх середніх шкіл, які можуть відвідувати, наприклад, музичні художні школи, будинки школяра, тощо⁸. Поняття неформальної освіти передбачає різноманітні освітні послуги, які мають на меті набуття нових і удосконалення набутих раніше професійних знань, умінь і навичок. Її основними формами є професійна перепідготовка, стажування, підвищення кваліфікації, корпоративна (внутрішньофірмова) підготовка і перепідготовка⁹.

Позаформальна (спонтанна) освіта є індивідуальною пізнавальною діяльністю, яка не завжди є цілеспрямованою і супроводжує повсякденне життя людини¹⁰. Не можна не погодитись із С. О. Сисоевою про те, що неперервна професійна освіта має виключне значення і для самої особистості, і для держави¹¹. Для того, щоб забезпечити особистісний інтерес людини, неперервна освіта повинна формуватись як цілісна педагогічна система, що реалізує потребу людини у навчанні, духовному та культурному розвитку, вдосконаленні не лише її професійної компетентності, але й в отриманні естетичного задоволення від вивчення всього, що відповідає інтересам і запитам особистості. Державне значення неперервної професійної освіти є тим механізмом, що сприяє відтворенню інтелектуального, духовного і культурного потенціалу суспільства. Як показує європейський і світовий досвід рівень освіченості народу визначає рівень його життя та демократизації суспільства.

⁷ Рог. *Рекомендації Асамблеї Ради Європи 1437 (2000) Про неформальну освіту*, <http://coe.kiev.ua/bul/bul9/text/30.htm> [доступ: 3.03.2012].

⁸ Рог. Ю. Деркач, *Неформальна освіта як умова неперервного навчання молоді*, „Вісник Львівського університету” 2008 з. 23, с. 17-22.

⁹ Рог. С. Сисоева, *Принципи розвитку неперервної освіти в умовах полікультурного глобалізованого світу*, „Шлях освіти” 2009 nr 2, с. 2-6.

¹⁰ Рог. О. Гулай, *Неперервна освіта – умова формування висококваліфікованого фахівця*, „Вісник Львівського університету” 2010 з. 26, с. 3-10; *Рекомендації Асамблеї...*, dz. cyt.

¹¹ Рог. С. Сисоева, *Творчість і технології у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти*, „Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія” 2008 nr 2, с. 79-86.

Отже, формування безперервної освіти в Україні в умовах глобалізованого світу зумовлене як суспільними процесами, так і необхідністю реалізації особистісних інтересів людини і передбачає роботу над удосконаленням існуючих та створення нових форм і методів освітньої діяльності.

CONTINUOUS EDUCATION AS AN ESSENTIAL CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN SOCIETY

LUDMILA GUSAK, SVITLANA GEDZ

ABSTRACT:The article highlights the importance of continuous education for the successful development of Ukrainian society, as well as for the satisfaction of the needs of each individual and the improvement of his professional skills.

KEY WORDS: continuous education, formal education, informal education, self-education of adults